LABRIS
ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

Beograd, 2012. godina

Priručnik za rad sa LGBT osobama

PRIRUČNIK ZA RAD SA LGBT OSOBAMA
Priručnik namenjen policijskim službenicima/službenicama

Izdavač:
Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava
Telefon: 011 3227 480, 064 700 82 93
email: labris@labris.org.rs
www.labris.org.rs

Autor tekstova: Kristijan Grđan, Koordinator Iskoraka

Uredila: Aleksandra Gavrilović, Koordinatorka Labrisa
Tehničko uređenje, prelom i dizajn korica: Tamara Gavrilović
Štampa:
Tiraž:

CIP- Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije
ISBN:

Beograd 2012.

Izdavanje ove publikacije pomogao je Civil Right Defenders

1. TERMINOLOGIJA

Seksualna orijentacija - emocionalna i/ili fizička privlačnost koja može biti prema osobama različitog i/ili istog pola. Seksualna orijentacija nije pitanje izbora.

Heteroseksualna orijentacija - osobe koje emocionalno i/ili fizički privlače osobe suprotnog pola.

Homoseksualna (istopolna) orijentacija - osobe koje emocionalno i/ili fizički privlače osobe istog pola.

Seksualno ponašanje - naša seksualnost kako je drugi vide, onako kako je mi ispoljavamo svojim ponašanjem. Lezbejka ili gej može osećati emocionalnu i/ili seksualnu privlačnost prema istom polu, ali će se ipak odlučiti da uđe u emotivnu i seksualnu vezu sa suprotnim polom. Seksualna orijentacija i seksualno ponašanje nisu isto, ali mogu biti u skladu ali i ne moraju.

Lezbejka - osoba ženskog pola koju emocionalno i/ili fizički privlači isti pol.

Gej - najčešće se odnosi na osobu muškog pola koju emocionalno i/ili fizički privlači isti pol. Nekada se koristi kao izraz za sve osobe istopolne seksualne orijentacije.

Biseksualna osoba - osoba koju emocionalno i/ili fizički privlače osobe istog i suprotnog pola.

Transrodnost - osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa uvaženim (nametnutim) tradicionalnim rodnim ulogama. Rodni identitet podrazumeva sopstveno rodno koncipiranje, koji ne zavisi neophodno od pola koji je pripisan rođenjem. Rodni identitet tiče se svakoga ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept muškoga ili ženskoga.

Transseksualnost - osoba koja želi/ima nameru da promeni svoj pol.

LGBTT - Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne i transseksualne osobe.

Homofobično nasilje - je svaki oblik verbalnog i/ili fizičkog nasilja usmeren prema pojedincu zbog njegove istopolne ili biseksualne orijentacije.

2. NAJČEŠĆA PITANJA I ODGOVORI

Da li je istopolna seksualna orijentacija bolest?

Ne. Psiholozi, psihijatri i drugi stručnjaci za mentalno zdravlje slažu se u tome da istopolna orijentacija ne spada u mentalne bolesti, poremećaje ili emocionalne probleme.
Svetska zdravstvena organizacija donela je odluku 1990.godine da homoseksualnost nije bolest. Etički komitet Srpskog lekarskog društva se 2008.godine javno izjasnio da istopolna orijentacija nije bolest.

Da li je istopolna orijentacija stvar izbora?

Ne. Istraživanja pokazuju da se istopolna orijentacija formira veoma rano u životnom ciklusu, verovatno i pre rođenja, a kod većine ljudi se ispoljava u ranoj adolescenciji, pre nego što dođe do prvih seksualnih iskustava. Dosta ljudi je tokom dugog niza godina, bezuspešno pokušavalo da svoju istopolnu orijentaciju promeni. Ako smatrate da je istopolna orijentacija stvar izbora, da li smatrate da je i heteroseksualnost stvar izbora? Kada ste izabrali svoju seksualnu orijentaciju?

Da je vaše dete lezbejka ili gej

Da li biste ga jednako voleli? Da li biste voleli da živi u društvu koje odbija da ga prihvati i obezbedi mu jednaka prava? Da li biste želeli da ljudi donose zaključke o vašem detetu na osnovu stereotipa i mitova ili da donose zaključke na osnovu logike, činjenica i ličnih merila?

Čime je prouzrokovana određena seksualna orijentacija osobe?

Smatra se da postoji nekoliko faktora koji određuju seksualnu orijentaciju: genetski, hormonski i faktori sredine. Nijedan od ovih faktora nije sam odgovoran za određivanje seksualne orijentacije. Samo psihološki i društveni uticaji ne mogu izazvati homoseksualnost.

Šta ispunjava osobe u istopolnim vezama?

Isto što i osobe u heteroseksualnim vezama. Razmena emocija, toplina, bliskost, seksualno privlačenje, i strast... slična interesovanja, zajedničko provođenje vremena, razgovori, šetnja, planiranje zajedničke budućnosti...

Zašto je za lezbejke i gejeve važno da drugima pričaju o svojoj seksualnoj orijentaciji?

Zato što je za njihovo mentalno zdravlje vrlo važno da priču o ovom aspektu ličnosti podele sa drugim ljudima.
Ustanovljeno je da je proces razvoja identiteta kod lezbejki i gejeva čvrsto povezana sa psihološkim prilagođavanjem. Što je slika o lezbejskom/gej/biseksualnom identitetu pozitivnija, to će njihovo mentalno zdravlje biti bolje, a samopoštovanje veće.

Zašto je za društvo važno da bude bolje edukovano u vezi sa istopolnom orijentacijom?

Vrlo je verovatno da će edukacijom o seksualnoj orijentaciji i homoseksualnosti predrasude koje ljudi imaju u odnosu na gej populaciji biti znatno umanjene. U izveštaju Instituta Hetrik-Martin izneti su podaci da 80% lezbejki i gejeva u tinejdžerskom periodu pati od osećanja izolovanosti. I gejevi (40%) i lezbejke (20%) doživeli su verbalni ili fizički napad u srednjoj školi, a 28% ovih tinejdžera je bilo prinuđeno da napusti srednju školu. Lezbejke i gejevi u tinejdžerskom uzrastu su dva do tri puta skloniji suicidu od svojih vršnjaka. Strah da će dostupnost ovih informacija uticati na nečiju seksualnu orijentaciju je bezrazložna. Tačne informacije koje pobijaju mitove u vezi sa seksualnom orijentacijom pomoći će nam da buduće generacije dece ne izrastaju u ljude pune neznanja, straha i netolerancije prema ljudima koji se razlikuju od njih samih.

Da li je homoseksualnopst u porastu?

Ne. Homoseksualnosti je konstantna bez obzira na nove zakone ili društvene stavove, različite moralne vrednosti i standarde određene kulture.

Zašto se organizuje "Gej parada"?

Parada ponosa svoje početke ima u tzv. "Stounvolskoj revoluciji", događaju koji se desio 27./28.juna 1969.godine u klubu "Stonewall Inn" u njujorkškom kvartu Green Village. Tom prilikom su se "drag queensice" pobunile protiv policijske racije, maltretiranja i hapšenja. Ovaj događaj se smatra jednim od najvažnijih događaja u istoriji LGBT pokreta i početkom savremene borbe za LGBT ljudska prava. Naredne godine, 28.juna, Gay Liberation Front, pod koordinacijom Brende Howard, organizovao je prvi marš u Njujorku u znak obeležavanja "Stounvolske revolucije", marširajući na Grand Villagea do Central Parka. U isto vreme LGBT osobe su organizovale slične marševe u Los Anđelesu i San Francisku. Veći broj parada ponosa u svetu nosi upravo naziv: "Parada ponosa LGBT osoba" (LGBT Pride Parade) ili skraćeno "Pride".
"Pride" ili "Parada ponosa" organizuje se kako bi se skrenula pažnja javnosti na probleme sa kojima se na različite načine suočavaju oni koji pripadaju manjini kada je seksualna orijentacija u pitanju, u smislu ostvarivanja jednog od osnovnih ljudskih prava, a to je pravo na život i slobodu. Ponos govori o želji da "budem to što jesam i da budem prihvaćen/a".
Prva "Parada ponosa" u Beogradu je organizovana 30.juna 2001. godine i završila se sa velikim brojem incidenata i sukoba. Drugo održavanje bilo je najavljeno 2004.godine, ali se odustalo iz bezbedonosnih razloga, kao i 2009. godine. "Parada ponosa" održana je 10.oktobra 2010. godine uz nezapamćene mere bezbednosti. Parada planirana za 2011. godinu otkazana je zbog ekstremno visokog rizika.

3. OBLICI HOMOFOBIČNOG NASILJA

Homofobično nasilje može biti verbalno i fizičko**.**

Pod **verbalnim nasiljem** podrazumevamo svaki oblik ponašanja koji je usmeren ka povređivanju dostojanstva osobe, što se može sastojati od upućivanja različitih uvreda, ismevanja, ogovaranja, pretnji pa čak i ucena. Krivično zakonodavstvo inkriminira ovakva ponašanja kroz kaznena dela protiv časti i ugleda, kaznena dela protiv slobode i prava čoveka te kaznena dela protiv imovine.

Pod **fizičkim nasiljem** podrazumevamo svaki oblik napada na telesni integritet osobe, što se sastoji od nanošenja povreda različitog intenziteta, primenom telesne snage ili predmetima, ponekad upotrebom oružja, pri čemu se može raditi o kaznenim delima protiv javnog reda. U ovom delu opisujemo dela koja se najčešće dešavaju na štetu osoba homoseksualne i beseksualne seksualne orijentacije.

3.1. ZLOČIN IZ MRŽNJE

U postojećem krivičnom zakoniku Republike Srbije ne prepoznaje se krivično delo zločina iz mržnje. U februaru 2012. godine pokrenuta je inicijativa od strane Komiteta pravnika za ljudska prava (YUKOM) i Gejt Strejt Alijanse za dopunu zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika.

U Krivičnom zakoniku („Službeni glasnik RS", br. 85/05, 88/05 – ispravka, 107/05 – ispravka, 72/09 i 111/09), u članu 54. posle stava 3. predloženo je da se doda stav 4., koji glasi:
"(4) U slučajevima kada je krivično delo učinjeno kao zločin iz mržnje kako je propisano u članu 112. stav 37. ovog zakona sud će to uzeti u obzir kao otežavajuću okolnost i odmeriti veću kaznu osim ako zakon ne propisuje teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog dela."

U članu 112. posle stava 36. predloženo je da se doda stav 37, koji glasi:
„(37) Zločin iz mržnje je svako krivično delo iz ovog zakonika učinjeno prema bilo kom licu ili grupi lica iz mržnje zasnovane na rasi, boji kože, etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti, veroispovesti, političkom ili drugom ubeđenju, jeziku, polu, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, starosti, zdravstvenom stanju, invaliditetu, obrazovanju, društvenom položaju, socijalnom poreklu, imovnom stanju ili nekom drugom ličnom svojstvu."

Jedan od poslednjih primera zločina koji bi morao biti kvalifikovan kao zločin iz mržnje desio se u noći između 25. i 26. novembra, u strogom centru Beograda u neposrednoj blizini Trga Republike, koji je M.P. (26) prijavio GSA, on je izašavši iz pekare krenuo ka obližnjoj stanici noćnog gradskog prevoza. Tada je mlađi muškarac u društvu još dva mladića počeo da mu dobacuje: „Plavušanu! Alo, pederu, gde si pošao?!“. M.P. ga je upitao šta želi od njega i rekao mu da ga ostavi na miru uputivši se dalje ka Trgu Republike. Napadač, međutim, nije odustao i uz salvu psovki i homofobičnih uvreda više puta napao M.P. najpre ga šutnuvši u leđa, a zatim ga udarajući pesnicama po glavi. M.P. je pokušavao da se odbrani i pobegne, ali je napadaču „u pomoć“ pritekao i njegov drug. M.P. je u jednom od pokušaja da pobegne ka autobusu noćnog prevoza uspeo da telefonom pozove policiju, ali to uopšte nije sprečilo napadača da nastavi da ga tuče i vređa. Na čitav napad koji je trajao nekoliko minuta, niko od prolaznika i ljudi koji su čekali autobus nije reagovao, što se ponavlja po ko zna koji put i postaje pravilo kod ovakvih slučajeva. Policija je nakon desetak minuta došla i na licu mesta saslušala prvog napadača, dok su ostali u međuvremenu pobegli. Iako je najpre negirao da je učestvovao u napadu na M.P, u jednom trenutku mu je ispred policije glasno zapretio: „Hoćeš sad još dva sata da te bijem?!“, ali policajci na to uopšte nisu reagovali. Policajci su napadača priveli u policijsku stanicu, a napadnutog mladića odveli u Urgentni centar gde mu je ustanovljena kontuzija glave i lica uz izražene podlive iznad i ispod levog oka. Policija je napadača na kraju pustila i protiv njega podnela samo prekršajnu prijavu.

3.2. LAKA TELESNA POVREDA I TEŠKA TELESNA POVREDA (ČL.122, ČL.121 KZ)

Kod krivičnog dela telesne povreda moguće su različite varijante telesnog povređivanja ili narušenja zdravlja. Počinitelji su najčešće nepoznate osobe, ali mogu biti i poznate ukoliko je, na primer, nasilje povezano sa porodičnim odnosima. Kada je reč o nepoznatim počiniteljima, često se radi o napadačima u grupi, pri čemu nužno ne znači da takva grupa pripada nekakvoj subkulturi (npr. skinheads, navijači i dr.). Moguć je napad grupe počinitelja na grupu žrtava, a pogrešno je smatrati da se radilo o nepogodnom krivičnom delu učestvovanja u tuči ako su se žrtve branile da bi od sebe otklonile neposredni protivpravni napad. Povrede se najčešće nanose primenom telesne snage, rukama i nogama, a često nastaju u predelu glave, grudi ili abdomena. Na rukama žrtve mogu se naći modrice kao rezultat povlačenja, stiskanja i zadržavanja žrtve na mestu događaja.
Povrede se mogu nanositi i različitim predmetima, kao što su staklene boce, različiti oblici palica, lanci, bokseri, i dr. Mada su kod lakših povreda žrtve sklone odbijanju medicinske pomoći, uvek im treba ponuditi takvu pomoć, jer je utvrđivanje povreda i njihova vidljivost, ključno za eventualni kazneni postupak, pri čemu nije dovoljna subjektivna okolnost osećanja fizičke boli.

Osim fizičkog nasilja, počinitelji često vređaju žrtvu pogrdnim imenima kao „pederu“ ili „lezbačo“. Postupak za ovo krivično delo pokreće se po privatnoj tužbi. Uz navedene karakteristike počinitelja i načine ozleđivanja, intenzitet telesnih povreda ključan je za razlikovanje kvalifikacije kaznenih dela telesne povrede, pri čemu se teško telesno povređivanje kvalifikuje kao krivično delo teške telesne povrede iz čl. 122. KZ-a. Oblici tog krivičnog dela mogu biti različiti. Nastupele povrede moraju biti takve bilo da je njima (1) doveden u opasnost život povređene osobe, bilo da je (2) uništen ili u trajno i u znatnoj meri oslabljen neki važan deo njenog/njegovog tela ili neki važan organ, da je (3) uzrokovana trajna nesposobnost za rad povređenog, da je (4) uzrokovano trajno i teško narušenje njenog/njegovog zdravlja odnosno (5) trajna unakaženost. Za ovo krivično delo postupak se pokreće po službenoj dužnosti.

3.3. ZLOSTAVLJANJE I MUČENJE (ČL.137 KZ)

Ovo krivično delo ima više različitih oblika koji se razlikuju prema vrsti i ozbiljnosti. Osnovno krivično delo čini onaj ko ozbiljno drugom preti da bi ga uznemirio ili uplašio.

U kontekstu homofobičnog nasilja nalazimo ozbiljne pretnje, najčešće povezane s time da će počinitelj odati seksualnu orijentaciju žrtve nepoželjnim osobama, ponekad neposredno nakon saznanja ili nakon što joj se o tome osoba sama poverila. Pretnja može biti upućena usmeno, pisanim putem korišćenjem kakvog internetskog servisa, putem redovne pošte ili putem SMS poruka. Postupak za ovo krivično delo pokreće se privatnom tužbom.

Kvalifikovani oblik krivičnog dela postoji kada počinitelj drugome ozbiljno preti da će njega ili njemu blisku osobu usmrtiti, teško telesno povrediti, oduzeti slobodu, ili joj naneti zlo podmetanjem požara, eksplozijom, zračenjem ili drugim opasnim sredstvom, ili joj uništiti društveni položaj ili materijalni opstanak. Kod homofobičnog nasilja obično se radi o pretnjama usmerenim protiv života osobe, kao što su „Ubiću te!“ ili „Ubiću tebe i tvoju devojku!“, a potrebno je da kod žrtve takve pretnje izazovu uznemirenje i strah za vlastiti život. Počinitelj može biti poznat ili nepoznat.

3.4. UVREDA (ČL.170 KZ)

Jedan od najčešćih oblika homofobičnog nasilja očitava se upravo kroz krivično delo uvrede. Počinitelji mogu biti poznate osobe, članovi porodice, prijatelji, ali takođe i nepoznate osobe. Vređanje se sastoji od upućivanja pogrdnih reči prema osobi zbog njene seksualne orijentacije, kao npr. „pederu“, „lezbačo“, „smrdljiva pederčino“, „tetko“, itd. Počinitelji drugih kaznenih dela, kao npr. kod krivičnog dela nasilničkog ponašanja ili telesne, odnosno teške telesne povrede često u napadu na žrtve koriste se i ovakvim pogrdnim rečima, što je bitno obeležje homofobičnog nasilja. Ne smatra se homofobičnim nasiljem korišćenje ovih reči radi vređanja osobe zbog nekog drugog razloga, već samo ako je ove reči počinitelj izrekao sa namerom vređanja osobe zbog njene homoseksualne ili biseksualne seksualne orijentacije. Postupak za ovo krivično delo pokreće se po privatnoj tužbi.

3.5. KLEVETA (ČL.171 KZ)

Ovo krivično delo postoji onda kada počinitelj prenosi neke lažne informacije o seksualnoj orijentaciji ili seksualnom životu neke druge osobe sa ciljem da bi naškodio njegovoj/njenoj časti i ugledu. Osobe homoseksualne ili biseksualne seksualne orijentacije mogu biti žrtve ovog krivičnog dela ukoliko se o njima, da bi se naškodilo njihovoj časti ili ugledu, prenose neke lažne informacije najčešće o njihovom sekusalnom životu, komunikaciji sa drugim ljudima ili nekim radnjama. Primer jedne klevete može biti kada neki počinitelj za neku osobu homoseksualne ili biseksualne seksualne orijentacije pronosi da je „pedofil“ ili „kurva“. Počinitelji su po pravilu osobe poznate žrtvi krivičnog dela. Postupak za ovo krivično delo pokreće se po privatnoj tužbi.

3.6. IZNOŠENJE LIČNIH ILI PORODIČNIH PRILIKA (ČL.172 KZ)

Posle krivičnog dela uvrede, krivično delo iznošenja ličnih ili porodičnih prilika vrlo je često krivično delo počinjeno kao oblik homofobičnog nasilja. Radi se o iznošenju saznanja o seksualnoj orijentaciji osobe drugim nepoželjnim osobama. Počinitelji su osobe koje su žrtvi poznate, neretko one kojima se osoba poverila. Informacija o seksualnoj orijentaciji iznosi se sa ciljem postizanja osude, diskriminacije ili odbacivanja, a upućuje najčešće bliskim članovima porodice, poslodavcu ili prijateljima/poznanicima. Ne smatra se ovo krivično delo homofobičnim nasiljem kada je počinitelj istopolni partner žrtve, što se ponekad dešava radi osvete zbog kakvih nesređenih međusobnih odnosa. Postupak za ovo krivično delo pokreće se po privatnoj tužbi.

3.7. OŠTEĆENJE I UNIŠTENJE TUĐE STVARI (ČL.212 KZ)

Ovo krivično delo inkriminira oštećenje, izobličenje, uništavanje ili činjene tuđe stvari neupotrebljivom. U kontekstu homofobičnog nasilja može biti reč o vandalizmu, oštećivanju ili unuštavanju pokretnih ili nepokretnih stvari. U praksi se dešavalo uništenje bicikala, oštećivanje automobila, razbijanje prozorskih stakala kamenjem, oštećivanje ulaznih vrata, i sl.
Korisnik se obraća s tvrdnjom da već dugi niz godina on i njegov partner trpe nasilje od komšija za koje sumnja da su maloletni i to najčešće u vidu oštećivanja privatne imovine na način da im se kamenjem i jajima zasipa kuća, a to sve zbog njihove seksualne orijentacije i činjenice da žive u istospolnoj zajednici. Postupak za ovo krivično delo pokreće se po privatnoj tužbi.

3.8. UCENA (ČL.215 KZ)

Ovde je reč o krivičnom delu koje nema za cilj iživljavanje homofobičnim nasiljem, već pribavljanje sebi ili drugome protivpravne imovinske koristi, pri čemu se žrtvi upućuje pretnja da će protiv nje ili njoj bliskih osoba biti otkriveno nešto što bi moglo škoditi njihovoj časti ili ugledu pa tako počinitelj prisili žrtvu da nešto učini ili ne učini na štetu svoje ili tuđe imovine. Međutim, element homofobije kod ovog krivičnog dela dolazi u obzir kao povoljna okolnost za počinitelja koji računa da će njegova ucena, da će nekome otkriti seksualnu orijentaciju osobe koju ucenjuje, na nju uticati da postupi prema zahtevu ucene. Može se dogoditi i da je počinitelj sam homoseksualne ili biseksualne seksualne orijentacije pa da na ovaj način ucenjuje svoje bivše partnere. Postupak za ovo krivično delo pokreće se po službenoj dužnosti.

3.9. NASILNIČKO PONAŠANJE (ČL.344 KZ)

Ovo krivično delo može se počiniti u osnovnom obliku ili u kvalifikovanom obliku ako je počinjeno u grupi ili prema većem broju osoba. Osnovna obeležja su iživljavanje nasiljem ili posebno drsko ponašanje kojim je žrtva na javnom mestu dovedena u ponižavajući položaj. U kontekstu homofobičnog nasilja to su sva dela sa obeležjima uvrede, telesne povrede ili teške telesne povrede, kada su počinjena na javnom mestu sa posledicom dovođenja žrtve u ponižavajući položaj. Za počinitelja vrede sve karakteristike koje su ranije navedene, a razlikovno obeležje između običnih i homofobičnih dela nasilničkog ponašanja je vređanje žrtve po osnovi seksualne orijentacije. Odluku oko kvalifikacije krivičnog dela treba prepustiti nadležnom Državnom advokatu odnosno ovlašćenom tužiocu. Postupak za ovo krivično delo postupak se po službenoj dužnosti.

4. ŽRTVA HOMOFOBIČNOG NASILJA

U okviru viktimologije, nauci o žrtvi, opisane su različite kategorije žrtava.
Žrtve homofobičnog nasilja najčešće su nepoznate, što znači da je reč o onim žrtvama koje nisu sklone da prijavljuju nasilje i štetu koja je protiv njih počinjena. Razlozi neprijavljivanja su subjektivne prirode i sadržani su u strahu osobe od otkrivanja njene seksualne orijentacije i detalja o seksualnom životu njihovoj neposrednoj okolini ili javnosti.

Nevoljnost prijavljivanja ne ogleda se samo kada je reč o prijavljivanju telima postupaka, već i nevladine organizacije koje se bave podrškom žrtava homofobičnog nasilja imaju znatnih problema u dokumentovanju inkriminiranih događaja. Neprijavljivanje kaznenih dela počinjenih na štetu seksualnih i rodnih manjina iz tog razloga je jedan od najznačajnijih problema vezanih kako uz postupak počinitelja takvih kaznenih dela, tako i uz generalnu prevenciju takvog kriminaliteta. Neprijavljivanje je takođe povezano i uz vrstu i težinu krivičnog dela (i sa vrstom i težinom krivičnog dela), pa se po pravilu radi o kaznenim delima koja su na žrtvu ostavile blaže posledice, kao što su to dela protiv časti i ugleda, pretnja, oštećenje ili uništenje tuđe stvari, diskriminacija bez težih posledica, telesne povrede ili nasilničkog ponašanja ako nisu nastupile teže telesne povrede.

Žrtve homofobičnog nasilja prijavljuju teža kaznena dela počinjena na njihovu štetu, kao što su teška telesna povreda, pretnja smrću, razbojništvo ili nasilničko ponašanje. Međutim, zbog dužine trajanja krivičnog postupka, straha od otkrivanja seksualne orijentacije ili detalja o seksualnom životu neposrednoj okolini ili javnosti, te drugih subjektivnih okolnosti, poznate žrtve koje su prijavile ova kaznena dela često su sklone odustajanju od daljeg učestvovanja u postupku.

Kada je reč o homofobičnom nasilju, po pravilu je reč o žrtvama koje su takvom nasilju izložene zbog kakvih sredinskih ili subjektivnih faktora. Ekspozicija za određena kaznena dela zavisi svakako od ponašanja žrtve, njenih ličnih svojstava, društva i mesta na kojima se kreće. Ako je počinitelj žrtvi nepoznat, tada je reč o počinitelju koji na temelju navedenih faktora pretpostavlja za žrtvu da je homoseksualne ili biseksualne seksualne orijentacije. To će biti situacija ukoliko žrtva otvorenije iskazuje svoju seksualnu orijentaciju tako da je počinitelj može opaziti, npr. drži se sa istopolnim partnerom za ruke na javnom mestu ili na tom mestu sa njim iskazuje nežnosti. To može biti i situacija kada žrtva dolazi ili napušta mesto na kome se okupljaju seksualne i rodne manjine, bilo da je reč o zatvorenim prostorima (npr. kafići, klubovi, barovi) ili otvorenim prostorima (npr. javni parkovi, javni toaleti i dr.). Ako je počinitelj žrtvi poznat tada je moguće da je njemu ona sama kazala o svojoj sekusalnoj orijentaciji ili je to on, na temelju navedenih faktora, sam pretpostavio ili prepoznao. U okolnostima kada je počinitelj poznat postoji i mogućnost i nekakvih sukoba koji su prethodili samom homofobičnom nasilju.

Aktivisti koji se bave pravima seksualnih i rodnih manjina ukoliko su prepoznati kao takvi i u javnosti, najizloženiji su za homofobično nasilje zbog svoje vidljivosti. Oni mogu biti izloženi nasilju u svakom trenutku, bez obzira da li konkretno javno deluju ili ne. Počinitelj može biti svako ko ih prepozna, slučajni prolaznik, vozač automobila, osoba koja putuje sredstvom javnog prevoza, osoba koja kupuje ili prodaje u trgovini, itd. Izloženost nasilju svakako se može povećati za vreme sportskih događanja ili aktivnosti antagonističkih subkultura.

Postoje specifičnosti u vrsti ekspozicije za homofobično nasilje za osobe koje posećuju javne manifestacije, kao što je primer povorka ponosa, pri čemu je sasvim nevažno za počinitelja da li je konkretna osoba ili grupa osoba stvarno homoseksualne ili biseksualne seksualne orijentacije. Povorka ponosa u praksi rada policije do sada se uvek smatrala događajem visokog rizika zbog čega su preduzimane opsežne preventivne mere.
U znatno manjem broju prijavljuju se napadi od strane poznatih počinitelja, često povezanih uz nasilničko ponašanje u porodici i to od strane roditelja prema maloletnom detetu koje pokazuje homoseksualne ili biseksualne sklonosti. Posledice takvog nasilja mogu biti i da maloletnik napusti porodicu. Ne postoje standardizovane mere zaštite od homofobičnog nasilja u porodici. Nevoljnost maloletnika da prijavi takvo nasilje sadržana je u strahu od eskalacije nasilja i opšteg pogoršavanja porodičnih odnosa, tim više što maloletnik zavisi od roditeljske brige.

5. ODNOS PREMA ŽRTVI

Kada se žrtva nasilja odluči na prijavljivanje napada koji se na njenu štetu neposredno dogodio, policijski službenici biće prvi koji će sa njom doći u kontakt. To se može dogoditi na samom mestu događaja ili dolaskom žrtve u policijsku stanicu.

Žrtve homofobičnog napada često se nalaze u stanju šoka, uplašene su i traumatizovane. Od policijskih službenika očekuju da ih zaštite i da otkriju počinitelja. Do dolaska policijskih službenika, nasilnički napad na žrtvu najčešće će biti dovršen, dok će zbog straha od otkrivanja počinitelji napustiti mesto događaja. Ukoliko je žrtva sama došla u policijsku stanicu da prijavi događaj, to ujedno znači da se on dogodio pre nekog vremena.

U svakom slučaju, žrtvi homofobičnog nasilja, policijski službenici trebaju predložiti medicinsku pomoć. Zavisno od zdravstvenom stanja u kojem se žrtva nalazi, treba pozvati kola hitne pomoći ili osobu odvesti policijskim kolima u najbližu medicinsku ustanovu radi pregleda. Ukoliko žrtva obilno krvari, teže je povređena ili ne daje znakove života, policijski službenik treba poduzeti mere prve pomoći pre dolaska lekara.

U stanju šoka, žrtva neće biti u mogućnosti dati bilo kakav detaljan iskaz o događaju. Treba pokušati razumeti osnovne crte događaja, prikupiti lične podatke žrtve i ostale informacije koje žrtva može dati, opis počinitelja, te se posvetiti potrazi za eventualnim svedocima koji se mogu naći na mestu događaja. Policijski službenik prema žrtvi treba postupati obzirno, ostavljajući joj dovoljno vremena da se smiri. Ukoliko je policijski službenik nervozan ili viče na žrtvu, takav postupak će dovesti do sekundarne viktimizacije i pogoršati njeno psihološko stanje pri čemu će ona postati još nesposobnija za bilo kakvu saradnju u otkrivanju događaja i počinitelja nasilja.

Detaljan informativni razgovor sa žrtvom homofobičnog nasilja najbolje je obaviti nakon lekarskog pregleda i nakon što je osoba izašla iz stanja šoka. Treba imati na umu da žrtve kao svedoci krivičnog dela počinjenog na njihovu štetu o događaju imaju subjektivan doživljaj, pri čemu se fokusiraju na one okolnosti koje su neposredno bile vezane uz sam incident i način na koji su to doživele. Katkada opis takvih okolnosti uključuju detalje koji nemaju neposredne veze sa događajem, ali su ih pre, u trenutku i posle događaja žrtve zapazile i na njihovom opisivanju mogu insistirati. Uzimajući u obzir njihov subjektivni položaj, treba pažljivo otkloniti sve nevažne okolnosti i usresrediti se na ono što je neposredno važno za utvrđivanje odlučujućih činjenica, pri čemu policijski službenik treba biti uljudan.

U praksi se pokazalo da policijski službenici često ispituju o seksualnoj orijentaciji žrtve. Treba znati da žrtva nije dužna policijskim službenicima izneti svoju polnu orijentaciju ili detalje o sekusalnom životu, ali da su policijski službenici i dalje dužni da prime prijavu na temelju onih okolnosti koje je žrtva kao prijavitelj krivičnog dela navela. Valja imati na umu da kada je počinitelj nepoznat to znači da je za žrtvu pretpostavio da je homoseksualne seksualne orijentacije i da ju je napao zbog takve pretpostavke, pri čemu je nevažno je li osoba stvarno takve seksualne orijentacije.
Policijski službenici trebaju postavljati pitanja o seksualnom životu osobe samo ako je to nužno radi sprovođenja radnji u postupku za određena kaznena dela kada je seksualno ponašanje bitna okolnost za kvalifikaciju tih dela, ali u takvim situacijama trebaju slediti uputstva nadležnog Državnog advokata. Ne treba pretpostaviti kvalifikaciju određenog krivičnog dela, već utvrđivati zbir svih okolnosti počinjenog krivičnog dela kako bi nadležni Državni advokat mogao doneti valjanu pravnu odluku. Žrtve homofobičnog nasilja nerado govore o svojoj seksualnoj orijentaciji ili iznose detalje o svom seksualnom životu, a policijski službenik ne sme ih prisiljavati da o tome govore.

Neki primeri iz prakse pokazali su da informativni razgovor sa muškim osobama homoseksualne orijentacije kao žrtvama homofobičnog nasilja obavljaju policijske službenice. Obavljanje takvih radnji ne sme biti vezano za pol službenika koji radnju obavlja, jer policijski službenik bez obzira na svoj pol mora imati jednake predispozicije i sposobnosti za obavljanje određenog policijskog posla. Predrasuda je da će se homoseksualni muškarci osećati prijatnije ukoliko ih ispituje policijska službenica zato što je žena, jednako kao što je predrasuda da bi se žrtve takvog nasilja mogle neprimereno vezati uz policijske službenike istog pola. Polno specifična obeležja pojedinih policijskih radnji trebaju se sprovoditi samo ako su propisana zakonom.

Ranije smo istakli da je zaštita privatnosti upravo jedna od najvažnijih pretpostavki da se postupak prema žrtvi homofobičnog nasilja ispravno sprovede. Nevoljnost za prijavljivanje krivičnog dela, nesaradnja u postupku ili odustajanje u bilo kojoj fazi postupka rezultat su nedostatka garancije očuvanja tajnosti privatnog života. Policijski službenik treba garantovati zaštitu privatnosti žrtvama homofobičnog nasilja i osigurati nivo poverenja koji treba tokom celog postupka i očuvati.

Treba znati da policijski službenici nisu dužni otkrivati počinitelje samo onih kaznenih dela za koje se postupak pokreće po predlogu ili po službenoj dužnosti, već su dužni preduzeti i one radnje za otkrivanje počinitelja koje žrtva krivičnog dela ne može preduzeti sama ako se radi o krivičnom delu za koje se postupak pokreće po privatnoj tužbi. Stoga, nakon što su utvrdili da je počinjeno krivično delo koje se sprovodi po privatnoj tužbi, policijski službenici dužni su sprovesti odgovarajuće mere radi pronalaska počinitelja i utvrđivanja značajnih okolnosti te o tome izvestiti žrtvu homofobičnog nasilja kako bi ona, dalje, mogla sama pokrenuti odgovarajući postupak pred nadležnim sudom.

U praksi su viđeni primeri da, nakon što im je prijavljeno homofobično nasilje, policijski službenici umesto kaznene prijave protiv počinitelja, protiv istih jednako i protiv žrtve ili žrtava nasilja podnose prekršajne prijave zbog remećenja javnog reda i mira. Takva praksa nije prihvatljiva, jer dovodi do sekundarne viktimizacije i treba je izbegavati.

Policijski službenici trebaju da sarađuju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom žrtava homofobičnog nasilja, tim više što te organizacije mogu doći u neposredan kontakt sa žrtvama, a ujedno poseduju i odgovarajuće iskustvo i znanje u pružanju podrške tim osobama.

6. PREPORUKE

1. Žrtvi homofobičnog nasilja, policijski službenici trebaju predložiti medicinsku pomoć.

2. Policijski službenik prema žrtvi treba postupati obzirno, ostavljajući joj dovoljno vremena da se smiri, nakon što je pretrpela homofobični napad.

3. Detaljan informativni razgovor sa žrtvom homofobičnog nasilja najbolje je obaviti nakon lekarskog pregleda i nakon što je osoba izašla iz stanja šoka.

4. Treba znati da žrtva nije dužna policijskim službenicima izneti svoju seksualnu orijentaciju ili detalje o seksualnom životu, ali da su policijski službenici i dalje dužni da prime njihovu prijavu na temelju onih okolnosti koje je žrtva kao prijavitelj krivičnog dela navela. Žrtve homofobičnog nasilja nerado govore o svojoj seksualnoj orijentaciji ili iznose detalje o svom seksualnom životu, a policijski službenik ih ne sme prisiljavati da o tome govore.

5. Predrasuda je da će se homoseksualni muškarci osećati prijatnije ukoliko ih ispituje policijska službenica zato što je žena, jednako kao što je predrasuda da bi se žrtve takvog nasilja mogle neprimereno vezati za policijske službenike istog pola. Polno specifična obeležja pojedinih policijskih radnji trebaju se sprovoditi samo ako su propisana zakonom.

6. Policijski službenik treba garantovati zaštitu privatnosti žrtvama homofobičnog nasilja i osigurati nivo poverenja koji treba tokom celog postupka i očuvati.

7. Nakon što su utvrdili da je počinjeno krivično delo koje se sprovodi po privatnoj tužbi, policijski službenici dužni su sprovesti odgovarajuće mere radi pronalaska počinitelja i utvrđivanja značajnih okolnosti te o tome izvestiti žrtvu homofobičnog nasilja kako bi ona, dalje, mogla sama pokrenuti odgovarajući postupak pred nadležnim sudom.

8. Policijski službenici trebaju da sarađuju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom žrtava homofobičnog nasilja.

9. Protiv žrtava homofobičnog nasilja policijski službenici ne trebaju podnositi prekršajne prijave zbog remećenja javnog reda i mira, kako bi se izbegla sekundarna viktimizacija.

10. Posebnu brigu policijski službenici trebaju voditi prema maloletnim žrtvama homofobičnog nasilja.

7. LITERATURA

1. Anđelković B., Đurđević-Lukić S., Radoman J. i Radoman M. (2011). LGBT populacija i reforma sekstora bezbednosti u Republici Srbiji. Beograd: Centar za istraživanje javnih politika

2. Bandalo, A., Jurčić M., Labavić, N. i Popov, M. (2011). Priručnik o suzbijanju nasilja prostiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ice. Zagreb: Zagreb Pride i Centar za LGBT ravnopravnosti

3. Grđan, K. (2006). Postupanje prema žrtvama homofobičnog nasilja. Zagreb: Centar za prava seksualnih i rodnih manjina - Iskorak

4. Gej Strejt Alijansa (2010). Predrasude na videlo - Homofobija u Srbiji 2010. Beograd: Gej Strejt Alijansa

5. Kancelarija za mlade Novi Beograd i Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava (2011). Ko je strejt a ko gej. Beograd.

6. Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava (2009). Čitanka - Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima. Beograd: Labris.

